

25 november 2009

Persdossier

Het slachten zonder verdoving in België: een ondraaglijk leed

Onderzoek door GAIA naar het slachten en het gebruik van ritueel geslachte dieren

1. Onderzoek van GAIA
2. Slachten zonder verdoving: toestand in België en in de wereld
3. Wetenschappelijke opinies en recente ontdekkingen
4. Compatibiliteit van verdoving met ritueel slachten
5. Vlees afkomstig van ritueel slachten zonder verdoving, verkocht in het reguliere circuit

1. Onderzoek van GAIA in de Belgische slachthuizen

GAIA onderzocht van augustus tot oktober 2009 de slachtpraktijken zonder voorafgaande verdoving van de dieren in **11 slachthuizen in België** (5 in Wallonië, 6 in Vlaanderen). De taferelen waarvan de onderzoekers getuige waren, brengen de wreedheid en het geweld aan het licht van een moreel en emotioneel **ondraaglijke** praktijk, die wettelijk alleen is toegestaan bij wijze voor rituele slachtingen. De afwezigheid van een verdoving vóór het verbloeden houdt in dat de dieren bewust zijn op het moment dat ze worden gekeeld, wat leidt tot **ernstig lijden** dat tot **meerdere minuten** kan duren.

Na afloop van het onderzoek stelt GAIA vast dat er tal van aspecten zijn die een zware inbreuk vormen op het dierenwelzijn en vaak voldoet het niet aan de halal normen:

- kelen van dieren bij volle bewustzijn
- 180°draaien van de dieren, voor of na het kelen
- niet optimaal oversnijden van de keel, mes met scherpe hoeken, dubbele messteken
- slechte fixatie, vrijlating van de dieren onmiddellijk na het kelen
- ophangen van dieren bij bewustzijn
- brute behandeling (bijv. misbruik stroomstok)
- kelen of slachten zichtbaar voor de andere dieren

Het onderzoek onthult ook het wangedrag in de gehele slachtketen, veroorzaakt door een **gebrekkige, zelfs niet-bestaande traceerbaarheid**. Slachten zonder verdoving is toegestaan in afwijking van de Belgische wet voor Joodse of Islamitische rituele doeleinden, maar tegenwoordig overschrijdt het ruimschoots het kader van het religieuze gebruik. Het vlees van deze dieren **komt via het reguliere circuit op de borden van de consument**, zonder specifieke vermelding waarmee men het kan onderscheiden van vlees, afkomstig van dieren die geslacht zijn volgens de algemene normen van dierenwelzijn.

2. Slachten zonder verdoving: toestand in België

Wat zegt de wetgeving?

Het Koninklijk Besluit van 16 januari 1998 inzake de bescherming van dieren bij het slachten of doden, tot omzetting in de nationale wetgeving van de Europese richtlijn 93/119, bepaalt:

*Art. 5. § 1. Eenhoevigen, herkauwers, varkens, konijnen, pluimvee, en gekweekt wild die in een slachthuis worden binnengebracht om er te worden geslacht, **moeten worden verdoofd vóór het slachten** of onmiddellijk worden gedood overeenkomstig het bepaalde in hoofdstuk III van de bijlage;*

Er wordt echter een uitzondering voorzien voor ritueel slachten:

§ 2. Het bepaalde in § 1, 3°, geldt niet voor dieren die worden geslacht volgens speciale methoden die vereist zijn voor bepaalde religieuze riten.

Methodes om dieren te bedwelmen

De Belgische en Europese reglementering bepaalt verdoving als “iedere methode die, bij toepassing op het dier, dit dier onmiddellijk in een staat van bewusteloosheid brengt.”

Als het gebeurt, kan de verdoving van de dieren worden uitgevoerd naargelang van de soorten:

- via kopslag of doorboren van de schedel (penschiettoestel of schiettoestel)
- via elektrische verdoving (elektroden of elektrocutiebad)
- met behulp van kooldioxide (CO₂)

De runderen en schapen bestemd voor de slacht met verdoving worden individueel aangevoerd en in een box of in een klem gezet waarin ze niet voor- of achteruit kunnen. Er wordt onmiddellijk een verdoving gegeven, met een penschiettoestel (runderen) of door elektrische verdoving (schapen). Goed toegepast brengt deze verdoving de dieren meteen buiten bewustzijn. Het leegbloeden van de dieren moet onmiddellijk daarna gebeuren.

Dieren gedood in slachthuizen in België

De cijfers van het FAVV (Federaal Agentschap voor de veiligheid van de voedselketen) inventariseren het slachten van 522.557 grote runderen, 301.102 kalveren, 139.555 schapen, 11.588.072 varkens, en 9.253 paardachtigen.

Vogels (cijfers 2008 niet beschikbaar) vertegenwoordigen het grootste aantal dieren dat geslacht wordt voor gebruiksdoeleinden, meer dan 250 miljoen dieren.

Slachten zonder verdoving in België

In 2006 deed de Europese Commissie evenals de FOD van het Ministerie van Volksgezondheid, veiligheid van de voedselketen en leefmilieu een onderzoek naar de praktijken van het doden van runderen en schapen in slachthuizen. Daaruit blijkt dat 92%

van de schapen, 22% van de kalveren en 11% van de runderen, of **meer dan 250.000** dieren in België worden geslacht volgens een religieuze rite (vogels niet inbegrepen). Een zeer klein percentage van deze dieren kreeg een verdoving vóór het verbloeden.

In België betreft het rituele slachten vooral de Islamitische rite en in mindere mate de Joodse rite (0.03% van de slachtpraktijken).

Runderen bestemd voor slacht zonder verdoving worden in een rotatiebox geplaatst, vergelijkbaar met een gigantische wasmachinedraaitrommel. Eenmaal in de box kan het dier niet meer voor- of achteruit. Alleen kop en nek steken eruit. Vaak wordt het dier 180° gedraaid om het werk van de geestelijke mogelijk te maken. Dit betekent dat het dier in een onnatuurlijke positie wordt gebracht. De keel van het dier wordt doorgesneden, zonder enige vorm van verdoving vooraf. Het kan enkele minuten duren voordat het gekeelde dier zijn bewustzijn verliest. Voor schapen wordt een soortgelijke procedure gehanteerd.

Verbod om dieren te slachten zonder verdoving vooraf

In **Zweden, Noorwegen, Zwitserland** en **IJsland** is het verboden een dier te slachten zonder het vooraf ongevoelig te hebben gemaakt voor pijn. Verdoving is ook verplicht voor alle dieren in het slachthuis.

In 6 provincies van **Oostenrijk** moet een verdoving worden uitgevoerd meteen na het kelen om het lijden van de dieren niet te verlengen.

Nieuw-Zeeland is het grootste wereldexportland van halal schapenvlees en een belangrijke handelaar op het vlak van halal schapenvlees. Alle schapen worden er verdoofd via elektrische verdoving.

Ondanks een tolerante wetgeving in het **Verenigd Koninkrijk** worden de meeste dieren, geslacht volgens de halal rite, verdoofd vóór het verbloeden, met de instemming van de Islamitische gemeenschap.

3. Wetenschappelijke opinies

Opinie van het EFSA¹ (Europees agentschap voor voedselveiligheid)

“Wegens ernstige problemen van dierenwelzijn in verband met het slachten zonder verdoving, zou er altijd een verdoving moeten gebeuren vóór het kelen”.

“Tijdens de periode waarin het dier –waarvan de hals werd doorgesneden– nog bij bewustzijn is, kunnen er hoogst waarschijnlijk zware problemen van welzijn optreden, omdat de dieren nog angst, pijn, ontredde en heel wat ander leed voelen.”

“Insnijdingen om het verbloeden te versnellen veroorzaken aanzienlijke weefselbeschadigingen in gebieden met veel zenuwen. De snelle drukdaling na het leegbloeden wordt duidelijk gevoeld door het dier bij bewustzijn en veroorzaakt angst en paniek. Er ontstaan ook problemen als het dier bij bewustzijn bloed inademt dat in zijn luchtpijp vloeit. Zonder verdoving kan de tijd tussen het doorsnijden van de belangrijkste bloedvaten en de ongevoeligheid, rekening houdend met de waarnemingen van het gedrag en de hersenactiviteit, 20 seconden bereiken bij een schaap, 25 seconden bij een varken, 2 minuten bij runderen, 2 1/2 minuten of meer bij kippen en soms tot 15 minuten of meer bij vissen.”

Federation of veterinarians of Europe (FVE)²

“Vanuit het standpunt van dierenbescherming en uit respect voor het dier als gevoelig wezen, is de praktijk van het slachten van dieren zonder voorafgaande verdoving onaanvaardbaar, ongeacht de omstandigheden, om de volgende redenen: Slachten zonder verdoving vertraagt het bewustzijnsverlies tot soms meerdere minuten. Tijdens deze periode van bewustzijn kan het dier worden blootgesteld aan nodeloze pijn en leed, te wijten aan:

- open wonden
- de mogelijke inademing van bloed, en in het geval van herkauwers, van de herkauwinhoud
- mogelijk lijden door verstikking na het doorsnijden van de armplexus en de long/maagzenuw.

Slachten zonder verdoving vergt meestal een extra fixatie, wat bijkomende stress kan veroorzaken voor het al angstige dier”.

2009 : Nieuwe studie van de Universiteit van Massey³ (Nieuw-Zeeland)

Een recente studie, gefinancierd door de Britse en Nieuw-Zeelandse regeringen, is gebaseerd op de hersenactiviteit van kalveren bij het kelen zonder verdoving. Het wetenschappelijke team heeft zich voor de interpretatie van de geregistreerde

¹ European Food Safety Authority (2004): Opinion of the Scientific Panel on Animal Health and Welfare on a request from the Commission related to welfare aspects of the main systems of stunning and killing the main commercial species of animals.

² http://www.fve.org/news/position_papers/animal_welfare/fve_06_033_aw_slaughter.pdf, 2006

³ <http://muir.massey.ac.nz/handle/10179/1010>, 2009

hersenenreacties gebaseerd op een analogie met de hersenenrespons, waargenomen bij de mens tijdens pijnlijke stimuli, en waarvan is vastgesteld dat ze reproduceerbaar is voor ten minste 8 andere diersoorten.

Het team heeft de keel overgesneden van kalveren volgens een procedure die overeenkomt met de Joodse en Islamitische slachtmethodes. Na het kelen hebben ze de aanwezigheid van een pijnsignaal ontdekt dat tot 2 minuten na de insnijding kan duren.

“Het besluit van deze studie is dat het insnijden van keelweefsels bij slachten zonder voorafgaande verdoving, een aanzienlijke pijn veroorzaakt. Voor een dier bij bewustzijn wordt deze stimulus waargenomen als pijnlijk totdat ongevoeligheid optreedt door hypoxie (zuurstofgebrek in de weefsels). Zo komt het dierenwelzijn ernstig in het gedrang.”

4. Compatibiliteit van verdoving met ritueel slachten

Schrijven de Joodse en Islamitische religieuze regels voor om te slachten zonder verdoving of verbieden ze het verbruik van vlees afkomstig van dieren die verdoofd werden vóór het verbloeden?

Om beschouwd te worden als vlees dat kan worden gebruikt vanuit een religieus standpunt, met name *halal* door de Islamieten, moet het voldoen aan bepaalde voorwaarden. Het verbloeden moet meer bepaald gebeuren volgens precieze regels.

Het verbod om te slachten zonder verdoving wordt vaak ten onrechte verward met het verbod op ritueel slachten. In het eerste geval heeft het verbod alleen betrekking op het niet verdoven en wordt het rituele karakter van het slachten niet aangetast. Dat omvat trouwens andere aspecten dan dat van de manieren van verdoving, namelijk o.a. diersoort, eetbare delen, offeraar en gebed.

De bronnen van het Islamitische recht (Koran, Sunnah) bevatten geen enkel expliciet verbod om dieren te verdoven vóór het verbloeden.

De Islamitische autoriteiten betwisten deze praktijk op basis van drie religieuze normen die verband kunnen houden met de verdoving en het slachten van dieren:

- Het verbod om bloed tot zich te nemen
- Het verbod om vlees te eten van een dier dat dood was voordat het was leeggebloed
- Respect voor het dier

Het verbod om bloed tot zich te nemen

Studies⁴ hebben de omvang van het verbloeden vergeleken, verricht met en zonder voorafgaande verdoving. Die laatste hebben aangetoond dat de doeltreffendheid van het verbloeden niet verandert door gebruik van een verdovingssysteem dat het dier bewusteloos maakt. De kwaliteit van de leegbloeding hangt dus niet af van het feit of het dier al dan niet wordt bedwelmd.

Het verbod om vlees te eten van een dood dier

Islamieten eten geen vlees afkomstig van een dood dier, dat wil zeggen een dier dat dood was voordat het was leeggebloed. Verdoving van het dier leidt niet tot zijn dood en is dus toegestaan. Tot dat besluit zijn verschillende fatwas gekomen, hoewel de Islamieten het dier -meer uit gewoonte dan uit naleving van de religieuze normen- gewoonlijk verbloeden zonder het te bedwelmen.

Elektrische verdoving krijgt de voorkeur omdat de gevolgen ervan omkeerbaar zijn (het dier komt weer tot volle bewustzijn als het niet verbloed wordt), maar ook het gebruik van de matador (penschiettoestel) algemeen gebruikt bij runderen kan worden overwogen, volgens verschillende fatwas. Als een dier op die manier bedwelmd wordt en als het verbloed wordt vóór het sterft, wordt zijn vlees toegelaten, als zijnde een "dier bezweken aan stoten" en

⁴ <http://www.newscientist.com/article/dn10712-halalstandard-slaughtering-doesnt-need-animals-awake.html>

gezuiverd volgens vers 5:3 van de Koran.⁵

Respect voor het dier

De verplichting om de dieren te verdoven vóór ze worden gekeeld, voldoet aan de wettelijke vereiste om ervoor te zorgen dat de dieren elke vermijdbare opwinding of pijn of elk vermijdbaar lijden wordt bespaard bij het verplaatsen, onderbrengen, fixeren, verdoven, slachten en doden (art. 3 van het KB van 16/01/1998.)

Een van de redenen die wordt aangehaald door personen die de verdoving afwijzen, is dat het procedé een extra lijden zou veroorzaken bij de dieren. Er wordt soms beweerd dat de verdovingsprocedés niet altijd doeltreffend worden uitgevoerd. Die laatste bewering klopt (een aantal gevallen van verdoving mislukt), maar verdoving biedt de mogelijkheid -als het goed wordt toegepast- om de dieren heel wat lijden te besparen door hun staat van bewusteloosheid en onmiddellijke ongevoeligheid te verlengen. De gevolgen ervan zijn niet te vergelijken met het lijden, teweeggebracht bij een dier dat bij volle bewustzijn wordt gekeeld, wat zijn doodstrijd tot meerdere minuten kan verlengen.

⁵ Institut suisse de droit comparé, Avis sur l'étourdissement des animaux avant leur abattage, p. 7-9, 2001

5. Vlees afkomstig van ritueel slachten zonder verdoving verkocht in het reguliere commerciële circuit

Tijdens haar onderzoek heeft GAIA veel vlees ontdekt afkomstig van slachten zonder verdoving, bestemd voor het reguliere verkoopcircuit. In België is de wijze van slachten niet onderworpen aan een specifieke etikettering. Deze afwezigheid van traceerbaarheid geeft een probleem als het vlees geproduceerd wordt volgens procedés niet zijn toegestaan buiten het religieuze kader.

Verskillende slachthuizen die door GAIA werden bezocht, hebben bevestigd dat een deel van het vlees van dieren, geslacht zonder verdoving, in de reguliere verkoopcircuits waren gebracht zonder etikettering (zie video). De luttel beschikbare informatie staat niet toe in te schatten in welke mate de reglementering in België wordt omzeild, maar de toestand is wellicht gelijkaardig aan die op de Franse markt, waar meer onderzoek is geweest dan op de Belgische markt:

"Een onderzoek verricht in 2005 door de Directions départementales des services vétérinaires de Basse et Haute-Normandie, wees op een erg hoog aandeel vlees afkomstig van ritueel slachten die zo in het reguliere circuit terechtkwamen, zonder medeweten van de consumenten. Volgens de slachthuizen is tot 60% van het vlees geproduceerd volgens de Islamitische rite en meer dan 70% van het vlees geproduceerd volgens de Israëlitische rite.", OABA 2007⁶

Florence Bergeaud-Blackler, sociologe en verantwoordelijke van het Europese project Dialrel⁷, heeft de toestand van de Franse markt bestudeerd⁸:

"Het halal label wordt niet gedetailleerd beschreven door de reglementering. Het vlees, afkomstig van Islamitisch ritueel slachten, komt zonder specifieke etikettering in halal (Islamitische slagerijen) of niet halal verkoopcircuits. In deze omstandigheden doen de producenten niet de moeite om de afzet in het halal circuit nauwkeurig van informatie te voorzien. Ze slachten een hoger tonnage dan ze van de hand kunnen doen in de Islamitische distributiepunten, waarbij de overschotten naar de gewone circuits worden geleid.

In tegenstelling tot de gangbare overtuiging die wil dat "valse halal" een heel verspreide praktijk is, zou het kunnen dat er statistisch meer kans is halal vlees te kopen dat niet als dusdanig is geëtiketteerd, dan gewoon vlees dat halal geëtiketteerd is."

"Deze organisatie overtreedt de reglementering op het slachten. Want als de producten afkomstig van ritueel slachten naar reguliere distributiekanaal worden geleid, en niet bestemd zijn voor religieus gebruik, dan is de afwijking op de wet die verdoving verplicht stelt, niet gerechtvaardigd."

⁶ Abattage rituel en France:

⁷ www.dialrel.eu Het project Dialrel, gefinancierd door de EU, wil de dialoog bevorderen tussen de partijen, betrokken bij de bescherming van dierenwelzijn en consumenten en de religieuze gemeenschappen.

⁸ **Halal:**

<http://hal.archives-ouvertes.fr/docs/00/08/46/23/PDF/Norminstit-halal-JDA-2006-sent.pdf>